

ภาพลักษณ์ของ “พระโศเมียว อะจะริ” ในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะเงะตะริ

ยอดสวรรค์ อิกุจิ

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษา ภาพลักษณ์ของ พระโศเมียว อะจะริ ในนิทาน เรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะเงะตะริ* เรื่องที่ 1 เรื่อง “พระโศเมียวไปสวดมนต์ที่บ้านหญิงสาวชื่อ อีสึมิ มิชิบุ เทพโศชะจิน แห่งถนนหมายเลขห้ามาฟิงการ สวดมนต์” พระโศเมียวเป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริงใน ประวัติศาสตร์ เกิดในครอบครัวชนชั้นสูงและ ออกบวชตั้งแต่อายุยังน้อย ด้วยเหตุผลนี้พระโศเมียว จึงน่าจะเป็นพระที่เคร่งครัดในหลักคำสอนทาง พระพุทธศาสนา เพราะได้ศึกษาเล่าเรียนมาเป็นเวลา นาน แล้วเหตุใดจึงทำเรื่องผิดศีลด้วยการไปหลับนอน บ้านหญิงสาว และไม่ทำพิธีชำระร่างกายให้สะอาด ดังนั้นการศึกษาภาพลักษณ์ของพระโศเมียวในนิทาน เรื่องเล่านี้ จึงมีความน่าสนใจอย่างยิ่งทั้งในฐานะของ พระผู้ดำรงแนวคิดทางพุทธศาสนา คือ การโปรดสัตว์ ซึ่งทำให้มีภาพลักษณ์ด้านบวก และในฐานะมนุษย์ ผู้หนึ่งซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมในสมัยเฮอันที่มีการทำ ผิดได้เช่นบุคคลทั่วไป สำหรับวิธีการดำเนินการวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์

เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะเงะตะริ* และ เรื่องราวของตัวละครเดียวกันในนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมะโนะเงะตะริ* และสรุปผลแบบพรรณนา วิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่าพระโศเมียวมีภาพ ลักษณะ 2 ประการดังนี้

1. ภาพลักษณ์ของพระผู้ทำผิดศีลฝ่าฝืน หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาโดยการไปหลับ นอนบ้านหญิงสาว แล้วมิได้ทำพิธีชำระร่างกายให้ สะอาด แต่ผลการกระทำกลับเป็นการโปรดสัตว์คือ เทพโศชะจิน ซึ่งเป็นเทพชั้นล่างได้มีโอกาสเข้ามาฟัง การสวดมนต์อย่างใกล้ชิด เกิดความซาบซึ้งในรส พระธรรมทำให้พระโศเมียวมีภาพลักษณ์ด้านบวก
2. ภาพลักษณ์ของพระผู้ฝ่าฝืนธรรมเนียม ปฏิบัติ ไม่กระทำตามบทบาทหน้าที่ของตนตาม บรรทัดฐานทางสังคม กล่าวคือ พระโศเมียวเป็นพระ ในพระพุทธศาสนา ตามบรรทัดฐานของสังคมแล้ว พระโศเมียวต้องปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทาง พุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ขนาดที่มีพระรุ่นพี่เคย กล่าวห้ามเอาไว้ว่า ขณะสวดมนต์ห้ามฝ่าฝืนข้อปฏิบัติ แต่พระโศเมียว ก็มีได้ใส่ใจที่จะประพฤติปฏิบัติตาม ทำให้ภาพลักษณ์ของพระโศเมียวออกมาเป็นด้านลบ ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่า

คำ

สำคัญ

อุจิฉุอิ โมะโนะเงะตะริ, คนจะกุ
โมะโนะเงะตะริ, พระโศเมียว อะจะริ,
เทพโศชะจิน

The Image of Priest Doumyo Ajari in Ujishuui Monogatari

Yordsawan Iguchi

Abstract

This research aims to study the image of priest Doumyo ajari in *Ujishuui Monogatari*. In the first chapter the story is about “priest Doumyo ajari had performed prayers at the house of a lady called Izumi Shikubu and the God called Dousojin of the fifth avenue came to listen to the prayers.” Priest Doumyo ajari existed in history and was born into a noble family. He was ordained from a very young age and was supposed to be a very strict priest who follows Buddhism’s doctrines; however he had slept with a lady without doing any cleansing the body rites. Therefore, it is of interest to study the image of priest Doumyo ajari who was in the position to inherit Buddhism’s doctrines to look at Buddhism’s concepts of saving mankind from sin. The positive image of mankind and as members of society could make mistakes in a lifetime as usual behaviour in Heian Era. For research methodology and data analysis, the researcher studies the content of the tale of *Ujishuui Monogatari* and the same character in another tale of *Konjaku Monogatari* and summary descriptive analysis. The results indicated into two concepts:

1. The image of the priest Doumyo ajari, who acted against the Buddhism’s doctrines by sleeping with a lady without doing any cleansing body rites. This turned into the way of saving mankind from sin as Dousojin, the lower God, came to listen and admired his prayers. This made him into having a positive image.

2. The Image of the Buddhism’s priests who act against the doctrines and do not follow their roles and duties in the social norms. In the case of the priest Doumyo ajari who was a Buddhism’s priest who should have acted and followed Buddhism’s doctrines and social norms strictly. He had been told by the elder priest to be strict with the regulations while performing prayers but he also did not listen. This eventually ended up with the negative image of being the priest at the end of the tale.

Key words

Ujishuui monogatari, Konjaku monogatari, Doumyo ajari, Dousojin

1. บทนำ

ในนิทานเรื่องเล่า อัจฉริยะ โมะโนะงะตะริ うじしゅういものがたり 「宇治拾遺物語」 มีการรวบรวมเรื่องเล่าต่างๆ ไว้ด้วยกันทั้งหมด 197 เรื่อง โดยพบว่ามีความเกี่ยวพันกันกับที่ปรากฏในหนังสือนิทานเรื่องเล่า คนจะถู โมะโนะงะตะริ こんじゃくものがたりしゅう 「今昔物語集」¹ มากถึง 80 เรื่อง สันนิษฐานว่า น่าจะมีการรวบรวมขึ้นในช่วงต้นของ ศตวรรษที่ 13 หรือประมาณช่วงต้นสมัย คะมะกุระ (สมัยคะมะกุระ ค.ศ. 1185-1333)) โดยไม่ปรากฏผู้แต่งที่แน่ชัด จากหลักฐานต่างๆ ที่พบคาดว่า น่าจะมีการรวบรวมขึ้นระหว่างปี ค.ศ. 1213-1221 เนื่องจากมีคำอธิบายในส่วนที่เป็นบทนำหรือ โจะบุ じょぶ 「序文」 กล่าวถึงที่มาของหนังสือเล่มนี้ โดยสันนิษฐานว่า เนื้อหา น่าจะมีการคัดลอกมาจากหนังสือ อัจฉริยะอินะงะ โมะโนะงะตะริ うじだいなごんものがたり 「宇治大納言物語」 ซึ่งเชื่อกันว่า รวบรวมโดยขุนนางตำแหน่ง คนคะอินะงะ ทะกะกุ たかくに 「隆国」² เป็นบุตรชายคนที่สองของ โทะมิกะตะ としかた 「俊賢」 ในหน้าร้อน ขุนนางผู้นี้ได้ย้ายไปพำนักชั่วคราวที่บริเวณที่เรียกว่า นัมเซ็นโบ なんせんぼ 「南泉房」 ภายในวิหารเบียวโดอิน เมืองอุจิ ระหว่างเดือน 5 ถึงเดือน 8 ดังนั้นผู้คนจึงมักจะเรียกเขาว่า อัจฉริยะอินะงะ โมะโนะงะตะริ うじだいなごん 「宇治大納言」 (หมายถึง ขุนนางตำแหน่งคะอินะงะแห่งเมืองอุจิ) ระหว่างพำนักอยู่ที่เบียวโดอิน เขาจะคอยเรียกให้ผู้คนที่เดินทางผ่านไปมาไม่ว่าจะเป็นชนชั้นสูงหรือคนชั้นต่ำให้เข้ามาเล่าเรื่องราวในสมัยโบราณให้ฟังภายในที่พัก จากนั้นจะสั่งให้มีการบันทึกเรื่องราวเหล่านั้นเป็นหนังสือเย็บเล่มขนาดใหญ่และในบรรดาเรื่องเล่าเหล่านั้น มีทั้งเรื่องราวของประเทศจีน

อินเดีย และประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเนื้อเรื่องเล่ามีมากมายหลายประเภทมีทั้งเรื่องราวที่มีคุณค่าที่น่าอัศจรรย์ เรื่องสนุกสนาน เรื่องน่ากลัว เรื่องราวชวนสยองขวัญ เรื่องน่าสงสาร เรื่องสกปรกหยาบโลน มีเรื่องโกหก บ้างเล็กน้อย และเรื่องตลกขบขัน โดยมีการรวบรวมเป็นหนังสือเย็บเล่มได้ทั้งหมด 14 เล่ม และเชื่อกันว่าเป็น ต้นฉบับของหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า อัจฉริยะอินะงะ โมะโนะงะตะริ และเมื่อหนังสือเล่มนี้ได้ตกทอดมาถึงรุ่นหลานของทะกะกุ じじゅうとしさだ 「侍従俊貞」 ได้มีผู้รู้เกี่ยวกับนิทานเรื่องเล่า เขียนเรื่องราวเพิ่มเติมเข้าไปทำให้มีเรื่องเล่าเพิ่มขึ้นมากกว่า ต้นฉบับของ อัจฉริยะอินะงะ โมะโนะงะตะริ และต่อมาไม่นานก็มีการค้นพบหนังสือที่มีการเขียนเพิ่มเติมเล่มนั้นซึ่งก็น่าจะหมายถึง หนังสือที่รวบรวมเรื่องราวที่ตกหล่นจากต้นฉบับหนังสือ อัจฉริยะอินะงะ โมะโนะงะตะริ จึงตั้งชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า “อิจิอู โมะโนะงะตะริ” นอกจากนี้ยังมีบางข้อสันนิษฐานระบุว่า เนื่องจาก “อิจิ” มีชื่อภาษาจีนว่า “ฉุอิ” ดังนั้นจึงตั้งชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า อัจฉริยะ โมะโนะงะตะริ จนบัดนี้ยังไม่ทราบว่าข้อสันนิษฐานไหนถูกต้อง (小林保治、増古和子、2013, p. 23-24) ไม่ว่าหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่านี้จะมีที่มาอย่างไร หากนึกถึงวรรณกรรมประเภทนิทานเรื่องเล่าในสมัย คะมะกุระตอนต้นแล้ว หนังสือเรื่องนี้จะได้รับการกล่าวถึงเป็นอันดับต้นๆ รวมทั้งเป็นแหล่งศึกษาข้อมูลที่สำคัญของนักเขียนในรุ่นหลังอย่าง อะคุตะงะวะ เรียวโนะสุเกะ あくたがわり りゅうのすけ 「芥川龍之介」³ นำมาเป็นต้นแบบในการแต่งเรื่องสั้น

¹ คนจะถู โมะโนะงะตะริ เป็นหนังสือรวมเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาในช่วงต้นศตวรรษที่ 12 สันนิษฐานว่า ผู้เล่าน่าจะเป็นบุคคลที่มีความรู้เรื่องพุทธศาสนาเป็นอย่างดี เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับศาสนาไม่ว่าทั้งหมด 31 เล่ม รวม 1,059 เรื่อง มีทั้งเรื่องเล่าจากจีน อินเดียและญี่ปุ่น มีทั้งเรื่องราวทางโลก และส่วนที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ตัวละครมีหลากหลายทั้งชั้นสูง ชามุไร ไปจนถึงชาวบ้าน (อรรถยา สุวรรณระดา 2558, หน้า 77.)

² หมายถึง คนคะอินะงะ มินะโมะโตะ โนะ ทะกะกุ みなものとしかた 「源俊賢」 (ค.ศ. 1004-1077) เป็นบุตรชายคนที่ 2 ของ มินะโมะโตะ โนะ โดมิยะกะ こんだいなごんみなのとしかた 「権大納言源隆国」 (ค.ศ. 960 -1027) เขามีชีวิตอยู่ช่วงปลายสมัยเฮอัน กล่าวกันว่า ทะกะกุ เป็นผู้มีความรู้มากมายเกี่ยวกับเรื่องราวในสมัยโบราณทั้งของจีน และของญี่ปุ่นรวมทั้งเรื่องราวแปลกประหลาดที่ผู้อื่นไม่รู้

³ อะคุตะงะวะ เรียวโนะสุเกะ (ค.ศ.1882-1927) เป็นนักเขียนเรื่องสั้นที่มีผลงานโด่งดังในสมัยเมจิ และ ทอริโม โดยเฉพาะผลงานเรื่องสั้นที่มีการนำนิทานเรื่องเล่าในสมัยโบราณมาตีความใหม่ด้วยสำนวนภาษาที่สละสลวย

เป็นที่น่าสังเกตว่า นิทานเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาใน อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ นี้มีตัวละครเอกเป็นพระจำนวนมาก ผู้อ่านส่วนใหญ่มักจะคิดว่า คงจะเป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับการนำเสนอแนวคิดและส่งเสริมความเชื่อความศรัทธาในพุทธศาสนา เนื่องจากในปลายสมัยเอโดะและคัมมะคุระตอนต้นนั้น พุทธศาสนาได้แพร่ขยายความเชื่อจากชนชั้นสูง ชุนนางในราชสำนักมาสู่ผู้คนระดับชาวบ้าน เนื่องจากอิทธิพลการเผยแพร่คำสอนเรื่องการสวดเน็มบุซุของพระโฮเน็น ^{ほうねん} 「法然」 ที่มุ่งช่วยเหลือผู้คนทั่วไปให้พ้นทุกข์ (佐々木馨, 2010, p. 5) ดังนั้นจึงทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างมาก ส่วนบุคคลชั้นสูงในราชสำนักมักให้บุตรหลานของตนออกบวชโดยเฉพาะอย่างยิ่งในนิกายเท็นดะอิ ^{てんだいしゅう} 「天台宗」 ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ภูเขาฮิเอะอิ แต่เมื่อได้ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าแล้วพบว่า เรื่องเล่าหลายเรื่องกลับไม่ได้มีวัตถุประสงค์ในการเล่าเพื่อส่งเสริมให้ผู้คนเกิดความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนา แต่จะมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการทำตัวตลกขบขันของพระ เรื่องพระที่ทำผิดศีลธรรม เรื่องของพระที่อวดพิเศษเกี่ยวกับคาถาอาคม เป็นต้น ดังนั้นจึงทำให้นิทานเรื่องเล่าเหล่านั้นมีความน่าสนใจ ที่จะนำมาศึกษาวิเคราะห์อย่างยิ่งว่าเหตุใดผู้คนในสมัยนั้นจึงได้เล่าเรื่องทำนองนี้ประกอบกับเรื่องเล่าในตอนที่เราเลือกมาศึกษาที่พระโดเมียวซึ่งเป็นตัวละครเอกในเรื่องเป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่จริงในประวัติศาสตร์ ดังนั้นการศึกษาภาพลักษณ์ของพระรูปนี้น่าจะสะท้อนแนวคิดบางประการของผู้เล่าซึ่งอาจช่วยให้เข้าใจแนวคิดของคนในสมัยนั้นได้ ในฐานะที่ผู้เล่าเป็นสมาชิกหนึ่งของสังคมสมัยเอโดะและคัมมะคุระตอนต้น

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของพระโดเมียวอะจะริ ในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ

3. ขอบเขตการวิจัยและวิธีวิจัย

3.1 ขอบเขตการวิจัย ศึกษานิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ เรื่องที่ 1 “พระโดเมียวไปสวดมนต์ที่บ้านหญิงสาวชื่อ อีสึมิ มิกิบุ เทพโดโซะจิน แห่งถนนหมายเลขห้ามาฟังการสวดมนต์” และศึกษาหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ ในตอนที่เนื้อเรื่องเกี่ยวข้องกับพระโดเมียวเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติม และนำมาใช้ในการสรุปผลการวิจัยให้มีความแม่นยำมากยิ่งขึ้น

3.2 วิธีวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยศึกษาเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นโบราณเป็นหลัก ทั้งในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า อุจิ ฉุอิ โมะโนะงะตะริ และคนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ เพื่อวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครพระโดเมียวแล้วนำมาสรุปผลแบบพรรณนาวิเคราะห์

4. ข้อตกลงเบื้องต้น

4.1 ต้นฉบับที่ใช้วิเคราะห์ เนื้อหาที่นำมาศึกษาวิเคราะห์จากหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ ^{うじしゅういものがたり} 「宇治拾遺物語」 ของ โคะบะยะชิ ยะซุฮะรุ ^{こばやしやすはる} 「小林保治」 และมะซุโกะ คะสุโกะ ^{ますこかずこ} 「増古和子」 สำนักพิมพ์ โมงะกุกัน ^{しょうがくかん} 「小学館」 ฉบับตีพิมพ์ครั้งที่ 6 ปี ค.ศ. 2013

4.1 ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่น บทความวิจัยนี้ ใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นที่เป็นผลงานวิจัยของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยคณะอาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่นคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กัลยาณี สีสสุวรรณ, ผู้ช่วย

ศาสตราจารย์ สุชาติ สัตยพงศ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล (ปัจจุบัน คือ ศาสตราจารย์ ดร. สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล) อาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุดาพร ลักษณะียนาวิน และอาจารย์ภาควิชาภาษาไทยคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดุษฎีพร ชำนิโรคนานต์

5. สมมุติฐานการวิจัย

ภาพลักษณ์ของพระโตเมียว เป็นพระผู้ทำผิดศีลผิดหลักคำสอนในทางพุทธศาสนา หากมองที่ผลการกระทำออกมาจึงมีภาพลักษณ์ในด้านบวก แต่ถ้าพิจารณาในแง่บรรทัดฐานทางสังคมแล้ว พฤติกรรมของพระโตเมียวเป็นสิ่งที่ไม่สมควรกระทำ เพราะขัดต่อบทบาทหน้าที่ความเป็นพระในพระพุทธศาสนาที่ต้องปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมทำให้ภาพลักษณ์ของพระโตเมียวออกมาเป็นลบ และภาพลักษณ์ที่ขัดแย้งกันนี้ทำให้ตัวละครพระโตเมียวมีลักษณะของความเป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดาส่งผลให้นิทานเรื่องเล่ามีความสุขสนุกสนานและน่าสนใจ

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ผลจากการศึกษาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระโตเมียวในนิทานเรื่องเล่า อัจฉริยะ โมะโนะงะตะริ สะท้อนแนวคิดบางประการของผู้เล่าซึ่งอาจช่วยให้เข้าใจแนวคิดของคนในสมัยนั้นได้ ในฐานะที่ผู้เล่าเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมสมัยเฮอันและคณะกุระตอนต้น

6.2 เป็นแนวทางในการศึกษาวรรณคดีประเภทนิทานเรื่องเล่าเรื่องอื่นๆ ใน อัจฉริยะ โมะโนะงะตะริ

7. บทวิเคราะห์ผลการวิจัย

จากการศึกษาภาพลักษณ์ของพระโตเมียว อะจิริ ที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า อัจฉริยะ โมะโนะงะตะริ ตอน “พระโตเมียว 道明阿闍梨” ไปสวดมนต์ที่บ้านหญิงสาวชื่อ อีสุมิ ฌิกิบุ 和泉式部⁴ เทพโตโซะจิน 道祖神⁵ แห่งถนนหมายเลขห้ามาฟังการสวดมนต์” 道明、和泉式部の許に於いて読経し、五条の道祖神聴聞の事 พบว่า มีภาพลักษณ์ 2 ประการดังนี้

7.1 ภาพลักษณ์ของพระผู้ทำผิดศีลฝ่าฝืนหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาโดยการไปหลบนอนบ้านหญิงสาวแล้วมิได้ทำพิธีชำระร่างกายให้สะอาด แต่ผลการกระทำกลับเป็นการโปรดสัตว์คือ เทพโตโซะจิน ซึ่งเป็นเทพชั้นล่างได้มีโอกาสเข้ามาฟังการสวดมนต์อย่างใกล้ชิดเกิดความซาบซึ้งในรสพระธรรม ทำให้พระโตเมียวมีภาพลักษณ์ด้านบวกจากการวิเคราะห์เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าพบว่า ผู้เล่าได้นำเสนอภาพลักษณ์ของพระโตเมียว อะจิริ ว่า เป็นพระที่ทำผิดศีล (ในที่นี้หมายถึง ข้อปฏิบัติพื้นฐานทางพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ใจ ให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุข) และเป็นพระผู้ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย (หมายถึง คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าตามความเชื่อและความศรัทธาของแต่ละนิกาย) โดยมีการระบุไว้

⁴ อีสุมิ ฌิกิบุ 和泉式部 (ค.ศ. 974-1034?) เป็นกวีหญิงที่มีชื่อเสียงในสมัยเฮอันมีความสามารถในการแต่งบทกวีโดยเฉพาะบทกวีที่เกี่ยวข้องกับความรัก เป็นธิดาของ โอเอะ โนะ มะสะมุเนะ 和泉のまさとね ผู้ปกครองแคว้น อะเอะอิชิเซ็น หรือบริเวณแถบจังหวัดฟูกูอิในปัจจุบัน ผลงานที่โดดเด่นได้แก่ อีสุมิ ฌิกิบุ นิกกิ 和泉式部日記 และหนังสือรวมบทกลอน อีสุมิ ฌิกิบุ ฌู 和泉式部集 กล่าวกันว่า กวีหญิงผู้นี้ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตการแต่งงาน และมีเรื่องราวความรักกับชายสูงศักดิ์หลายคน

⁵ เทพโตโซะจิน 道祖神 เชื่อว่าเป็นเทพที่สถิตอยู่ที่เขตแดนระหว่างเมืองกับเมือง หรือ หมู่บ้านกับหมู่บ้าน จะทำหน้าที่ป้องกันโรคร้ายหรือวิญญาณชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาในเมืองหรือหมู่บ้านรวมถึงปกป้องนักเดินทางที่ผ่านไปมา แต่ในที่นี้หมายถึง เทพที่สถิตอยู่ ณ ศาลเจ้าโอะจินจิตรงบริเวณ โกะโมะนิมิ โนะ ไดอัน คือ เทพ เซรุอิโกะ 猿田彦

ในช่วงแรกของนิทานเรื่องเล่าว่า พระโดเมียวเป็นพระที่หมกมุ่นในเรื่องตำนานทางเพศ และได้ไปสวดมนต์ที่บ้านหญิงสาวชื่อ อีสึมิ ฌิกิบุ 「和泉式部」 ขณะไปนอนค้างที่บ้านของนางในคืนวันหนึ่ง เขาได้สวดมนต์ขณะที่ไม่ได้ทำพิธีชำระร่างกายให้สะอาด แต่กลับเป็นผลดีคือ ทำให้เทพชั้นล่างอย่างเทพโดโซะจิน ได้มีโอกาสมาฟังการสวดมนต์อย่างใกล้ชิด เมื่อศึกษาวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมอย่างละเอียดพบว่า ผู้เล่าไม่ได้ให้น้ำหนักความสำคัญไปที่การกระทำผิดของพระโดเมียวที่ไปนอนค้างบ้านของหญิงสาวแล้ว

ไม่ชำระร่างกายให้สะอาดก่อนสวดมนต์ว่า ทำผิดศีลฝ่าฝืนข้อปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องของการห้ามเสพเมถุน ซึ่งเป็นศีลข้อห้ามของผู้ออกบวชในนิกายเท็นดะอิ 「天台宗」⁶ ข้อที่ 3 ในเรื่องการห้ามพระมีเพศสัมพันธ์กับสตรี⁷ ทั้งยังไม่ทำพิธีชำระร่างกายให้สะอาด มีแต่การกล่าวถึงความสามารถของพระโดเมียวว่า เป็นพระที่มีความสามารถในการสวดมนต์เก่ง เชี่ยวชาญในการสวดพระสูตร ดังตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

今は昔、道命阿闍梨とて、傳殿の子に色に耽りたる僧ありけり。和泉式部に通ひけり。経をめたく読みけり。(小林保治、増古和子、2013, p. 25)

“กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้วมีพระชื่อว่า โดเมียว อะจะริ เป็นพระที่หมกมุ่นในเรื่องตำนานทางเพศ ได้ไปนอนค้างที่บ้านของหญิงสาวชื่อ อีสึมิ ฌิกิบุ เขาเป็นพระที่มีความสามารถในการสวดมนต์ (ในที่นี้หมายถึง การสวดลัทธิธรรมปุนทริกสูตร) ได้ไพเราะอย่างยิ่ง”

จากลักษณะการเล่าเรื่องและการใช้คำพูดของผู้เล่าดูเหมือนว่า ผู้เล่ามีได้สิ่งเลที่จะกล่าวถึงพฤติกรรมของพระโดเมียวว่า เขาเป็นพระที่หมกมุ่นในเรื่องตำนานทางเพศ 「色に耽りたる僧」 นอกจากนี้ยังได้ขยายความเพิ่มเติมในเนื้อหาต่อไปว่า เขาได้ไปนอนค้างที่บ้านหญิงสาวชื่อ อีสึมิ ฌิกิบุ เป็นที่น่าสังเกตว่า ประโยคแรกก็กล่าวถึงตัวละครตัวแรกและเป็นตัวละครเอกในเรื่อง และมีการระบุถึงภาพลักษณ์ของพระรูปนี้อย่างชัดเจนเช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกเหมือนกับว่า ผู้เล่ารู้จักและคุ้นเคยกับตัวละครผู้นี้มาเป็นอย่างดี โดยไม่มีการอารัมภบทมากมาย ซึ่งหากพิจารณาดูแค่นี้ เป็นสิ่งที่

ช่วยไม่ได้เลยที่ผู้อ่านจะเชื่อและเห็นคล้อยตามผู้เล่าทันทีว่าพระผู้นี้เป็นผู้ที่กำลังทำผิดศีลในทางพุทธศาสนา เพราะนอกจากเขาจะหมกมุ่นในตำนานทางเพศแล้วยังไปนอนค้างกับหญิงสาวอีก การให้ข้อมูลตัวละครที่ชัดเจนเช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกตามมาอีกว่า ตัวละครกำลังจะทำสิ่งที่ผิดศีล และฝ่าฝืนพระธรรมวินัยต่อไปอะไรอีกหรือไม่ หากพิจารณาจากตัวบทวรรณกรรมเพียงแค่นี้ดูจะไม่ยุติธรรมกับพระโดเมียวเท่าใดนัก ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ไปศึกษาเรื่องราวของพระโดเมียวเพิ่มเติมจากหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าคนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ เล่มที่ 12 ในตอนที่ 36 ซึ่งกล่าวถึงเรื่องราวต่างๆ ของพระโดเมียว ในตอนชื่อว่า

⁶ นิกายเท็นดะอิ 「天台宗」 ก่อตั้งโดย พระชะเออิโซ 「最澄」 (ค.ศ.766-822) โดยพระผู้นี้ได้รับอนุญาตจากทางราชสำนัก ในสมัยจักรพรรดิคัมมุ 「桓武天皇」 (ค.ศ.737-806) ให้ไปศึกษาพุทธศาสนาจากประเทศจีน เมื่อกลับมาจากประเทศจีนได้เผยแผ่พุทธศาสนา โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด เอนริยะกุจิ 「延暦寺」 ภูเขาอิเอะอิ 「比叡山」 และวัดแห่งนี้ ได้กลายเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่นมาเป็นเวลาเกือบ 800 ปี 「今井淨園、廣瀬 弘、村越英裕、望月真澄、2015, p. 44.」

⁷ ศีลข้อ 3 ของนิกาย เท็นดะอิ ว่าด้วยการห้ามเสพเมถุนกับสตรีเพศคือ 「不邪淫戒人の道にはずれた 行 いはいたしません」 ซึ่งข้อห้ามนี้มาผ่อนคลายนในสมัยเมจิที่ 5 ปี ค.ศ. 1892 โดยรัฐบาลในสมัยนั้นได้ประกาศให้พระในทุกศาสนาสามารถ รับประทานเนื้อสัตว์ มีภรรยา ไฉ่ผอมยาว และนุ่งห่มเสื้อผ้าเช่นเดียวกับคนทั่วไปได้มาถึงปัจจุบัน ยกเว้นนิกายนิชิเร็น สำนักนิชิเร็นฉุ ฟุจิกุเซะ 「日蓮宗不受不施派」 ที่ยังคงเคร่งในแนวทางการปฏิบัติแบบดั้งเดิมมาตั้งแต่สมัยเอโดะ

“เรื่องของพระโศกเมียว อะจะริ เจ้าอาวาส วัดเท็นโนจิ”
てんのうじべつどうだうみやうあじかりことだいさんじゅうろく
 「天王寺別当道命阿闍梨語 第三十六」เนื้อเรื่องกล่าวถึง
 ภาพลักษณ์ของพระโศกเมียวในประเด็นที่คล้ายกันนี้
 ไว้อย่างน่าสนใจคือ มีการกล่าวถึงชีวิตหลังการตาย
 ของพระผู้นี้ว่า มีเพื่อนสนิของเขาดูแลพระโศกเมียว
 ในมือถือพระสูตร ท่องบทสวดมนต์ด้วยเสียงดังเป็น

สลับเท่าของเขาขณะมีชีวิตอยู่ นั่งอยู่บนเรือในสระน้ำที่
 มีดอกบัว ด้วยความแปลกใจเพื่อนสนิผู้นี้จึงได้เข้าไป
 สอบถามพระโศกเมียวว่า เหตุใดจึงมีชีวิตหลังความตาย
 เช่นนี้ พระโศกเมียวจึงเล่าให้ฟังว่า เป็นเพราะขณะมี
 ชีวิตอยู่เขาได้ทำผิดศีล และไม่ประพฤติปฏิบัติตาม
 หลักคำสอนของพุทธศาสนา ดังตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

われれきたりしとき さむごふをふとのへず ごかいをふもたずして ころにまかせてつみ くりき
 我レ生タリシ時、三業ヲ不調ズ、五戒ヲ不持ズンテ、心ニ任セテ罪 作リキ。
 まぶちかずお くにしきふみまろ こんのとおる
 (馬淵和夫、国東文麿、今野達, 1971, p. 336.)

“ในตอนที่มีชีวิตอยู่ ข้าไม่สำรวมในกาย วาจา และใจ ข้าไม่ได้ตั้งใจรักษาศีลห้าและทำความผิดตาม
 อำเภोजชอบ” (ศีล 5 ได้แก่ การห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามลักทรัพย์ ห้ามประพฤติดิในกาม ห้ามเสพเมถุน
 ห้ามโกหกหรือพูดจาเพื่อเจ้อและห้ามดื่มสุรา)”

ดังนั้นจึงอาจวิเคราะห์ได้ว่าผู้เล่าอาจรู้จักตัว
 ละครเอกเรื่องนี้มาก่อนแล้วเป็นอย่างดี จึงได้ให้ข้อมูล
 ผู้อ่านในลักษณะดังกล่าว หากพิจารณาลำดับการแต่ง
 วรรณกรรมจะพบว่า นิทานเรื่องเล่า คนจะกุ โมะโนะ
 ะตะริธู แต่งมาก่อน อูจิฉุอิ โมะโนะะตะริ ดังนั้น
 นักวิชาการผู้ศึกษาวรรณคดีหลายคนจึงมักลงความ
 เห็นว่า คนจะกุ โมะโนะะตะริธู อาจเป็นต้นแบบ
 ของหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะะตะริ
 บ้างก็เชื่อว่า หนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะ
 ะตะริ ไม่ได้คัดลอกมาจากมาจาก คนจะกุ โมะโนะ
 ะตะริธู แต่ทั้งสองเล่มอาจมีที่มาจากต้นฉบับ
 เดียวกัน (川端善明, 1978, p. 280.)

อย่างไรก็ตามจากการวิเคราะห์เนื้อหาของ
 นิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะะตะริ และคนจะกุ
 โมะโนะะตะริธู ผู้เล่าได้ให้ข้อมูลชี้ว่าผู้อ่านโดยการ
 บรรยายให้เห็นถึงลักษณะพฤติกรรมของพระโศกเมียว
 ในลักษณะของการให้ข้อเท็จจริงว่า พระโศกเมียว
 เป็นคนที่ไม่เคร่งครัดในศีลและพระธรรมวินัย ขนาด
 ที่ตายไปแล้วยังไม่สามารถไปเสวยสุขยังแดนสุขาวดี
 ตามความเชื่อของนิกายมหายานได้ ยังคงต้อง
 สวดมนต์ชดใช้กรรมอยู่ดังที่ปรากฏในเรื่องคนจะกุ
 โมะโนะะตะริธู ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ผู้เล่าอาจมี

ข้อมูลเรื่องพฤติกรรมของพระโศกเมียวมาก่อนแล้ว ดัง
 นั้นจึงไม่ได้ให้น้ำหนักความสำคัญไปที่พฤติกรรมการ
 ทำผิดศีลหรือมีการทำผิดแต่เพียงอย่างเดียวหรือตัดสิน
 การกระทำของพระโศกเมียวว่า การไปนอนค้างบ้าน
 หญิงสาว ทั้งยังไม่มีการทำพิธีชำระร่างกายให้สะอาด
 ก่อนสวดมนต์ว่า ผิดหรือไม่อย่างไร แต่ในตัวบทกลับ
 พบคำกล่าวในลักษณะสรรเสริญยกย่องพระโศกเมียว
 ว่า เก่งในเรื่องการสวดมนต์ และการไปค้างที่บ้าน
 หญิงสาวในคืนนั้นกลับเป็นบุญคุณให้กับเทพชั้นล่าง
 คือ เทพโดโซะจิน ผู้ที่ปรารถนาจะฟังการสวดมนต์
 อย่างใกล้ชิดมานานแล้ว ได้มีโอกาสเข้ารับฟังจนเกิด
 ความซาบซึ้งในสพระธรรม หากสังเกตจากสนทนา
 ระหว่างเทพโดโซะจินกับพระโศกเมียวพบว่า เทพองค์
 นี้ไม่สามารถมาฟังการสวดมนต์อย่างใกล้ชิดได้ในวัน
 ที่พระโศกเมียวมาค้างบ้านหญิงสาวแล้วทำพิธีชำระ
 ร่างกายให้สะอาด เพราะเทพชั้นสูงอย่างพระพรหม
 และพระอินทร์จะมาฟัง ดังนั้นจากเหตุการณ์นี้จึง
 วิเคราะห์ได้ว่า พระโศกเมียวน่าจะมานอนค้างที่บ้าน
 หญิงสาวผู้นี้ และมีการทำพิธีชำระร่างกายให้สะอาด
 อยู่แล้วเป็นประจำ เพียงแต่ในคืนที่ปรากฏในนิทาน
 เรื่องเล่าเท่านั้นที่เขาละเลยไม่ปฏิบัติอย่างเช่นที่เคย
 ปฏิบัติมา

จากการศึกษาพบว่าชาวญี่ปุ่นในสมัยโบราณมีการนับถือเทพเจ้าต่างๆ มากมาย ถึงขนาดมีคำกล่าวกันว่า เทพของญี่ปุ่นมีจำนวนมากจนนับไม่ถ้วนหรือในภาษาญี่ปุ่นมีคำว่า ยะโอะ โยะโรสุ โนะคะมิ^{やおよろず かみ} (ประมาณการเปรียบเทียบจำนวนเทพมีมากถึง 8 ล้านองค์) รวมทั้งเชื่อกันว่า เทพเหล่านี้จะสิงสถิตอยู่ทุกที่แม้กระทั่งบนต้นไม้ ก้อนหิน และภูเขา แต่เมื่อญี่ปุ่นได้รับเอาพุทธศาสนาเข้ามาในสมัยศตวรรษที่ 6 แนวคิดทางพุทธศาสนาเกิดการประสมประสานกับความเชื่อเรื่องเทพเจ้าดั้งเดิมของญี่ปุ่นที่เรียกว่า “ชินบุทซุฌุโจ”^{しんぶつしゅうごう} 「神仏習合」 นอกจากเทพจะมีมากมายดังที่กล่าวมาแล้ว ญี่ปุ่นยังมีการจัดลำดับชั้นของเทพดังกล่าวด้วย ซึ่งหากวิเคราะห์เนื้อหาในตัวบทพบว่า เทพโดโซะจิน น่าจะเป็นเทพที่อยู่ระดับล่างมีสถานะต่ำกว่าระดับของพระพรหม และพระอินทร์เพราะจะเห็นว่า ผู้เล่าใช้คำแทนตัวเทพองค์นั้นว่า โอะกินะ^{おきな} 「翁」 หมายถึง “ชายแก่” ดังที่กล่าวมาแล้วโดยปกติเทพระดับล่างเหล่านี้ คงไม่มีโอกาสได้เข้ามาสวดมนต์อย่างใกล้ชิดเช่นนี้มาก่อน เมื่อใดก็ตามที่มีเทพระดับที่สูงกว่ามาฟัง แต่ครั้งนี้เทพโดโซะจิน ได้มีโอกาสเข้ามาฟังอย่างใกล้ชิด

จนทำให้เกิดความซาบซึ้งในจิตใจและได้ตระหนักถึงการเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์บนโลก เป็นบุญคุณต่อเทพโดโซะจินอย่างมาก ในขณะที่พระโดเมียวมิได้ทำพิธีชำระร่างกายให้บริสุทธิ์อย่างที่เคยกระทำ เพราะจากคำกล่าวของเทพโดโซะจินที่ออกมาในลักษณะการยกย่องสรรเสริญในการกระทำของพระโดเมียว รวมถึงการแสดงความรักในบุญคุณส่งผลให้ภาพลักษณ์ของพระโดเมียวปรากฏออกมาในด้านบวก ประกอบกับเนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าต่อจากนั้นก็ไม่มีพบว่ามีข้อความใดๆ ที่กล่าวตำหนิติเตียนการกระทำของพระโดเมียวดังที่กล่าวมาแล้วในช่วงต้น ยกเว้นในตอนที่เป็นบทวิจารณ์ท้ายเรื่องของผู้เล่าเท่านั้น ซึ่งจะได้วิเคราะห์ในลำดับต่อไป สิ่งนี้อาจแสดงให้เห็นว่า ผู้เล่าไม่ได้ให้น้ำหนักกับการทำความผิดของพระโดเมียว แต่กำลังมองที่ผลของการกระทำว่า เป็นการทำความดี กล่าวคือเป็นการโปรดสัตว์ และแสดงความมีเมตตาต่อเทพเจ้าที่อยู่ในระดับล่างให้ได้มีโอกาสเข้ารับฟังการสวดมนต์ทำให้เกิดความซาบซึ้งในรสพระธรรม จากจุดนี้จึงทำให้พระโดเมียวมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังจะเห็นได้จากข้อความในตัวบทต่อไปนี้

「この御経を今宵^{こよう} 承^{うけたまわ} りぬる事の、生々世々^{しやうじやうせぜ} 忘れがたく候ふ」といひければ、道命、^{みちのみこと} 「法華經を読み奉る事は常の事なり。など今宵^{こよう} しいはるぞ」といひければ、五条の斎^{さい}曰く、清くて読み参らせ給ふ時は、梵天^{ぼんてん}、帝釈^{たいしゃく}を始め奉^{ほう} りて聴聞^{ちやうもん} させ給へば、翁^{おきな} などは近づき参^{まい} り承^{うけたまわ} るに及び候はず。今宵^{こよう} は御行水候^{ごぎょうすいこう} はずで読み奉^{ほう} らせ給へば、梵天^{ぼんてん}、帝釈^{たいしゃく} も御聴聞^{ごちやうもん} 候^{さぶら} はぬひまにて翁参^{まいり} りて承^{うけたまわ} りて候^{さぶら} ひぬる事の忘れがたく候ふなり。」

(小林保治、増古和子, 2013, p. 25-26)

(เทพโดโซะจิน) “วันนี้ข้าได้ฟังท่านสวดมนต์ รู้สึกซาบซึ้ง ได้ตระหนักถึงความเป็นไปในสังสารวัฏ ช่างน่าประทับใจและยากที่จะลืมยิ่งนัก (พระโดเมียว) “ข้าก็สวดมนต์ประจำอยู่แล้วนี่ แล้วเหตุใดท่านถึงพูดถึงแต่วันนี้เล่า” (เทพโดโซะจิน) “ตอนที่ท่านชำระร่างกายให้บริสุทธิ์แล้วสวดมนต์ บรรดาเทพชั้นสูงได้แก่ พระพรหม พระอินทร์ต่างพากันมาฟัง พวกคนแก่อย่างข้าเข้าใกล้ไม่ได้หรอก วันนี้ท่านไม่ได้ใช้น้ำทำพิธีชำระร่างกายให้บริสุทธิ์ก่อนสวดมนต์ บรรดาพระพรหม พระอินทร์จึงไม่ได้มาฟังท่านสวด คนแก่อย่างข้าถึงได้มีโอกาสเข้ามาฟังใกล้ๆ ใกล้เคียง ช่างน่าประทับใจจนลืมไม่ลงจริงๆ”

เกี่ยวกับเทพโดโซะจิน นี้ในบทความวิจัยของ โคะจิมะ ทะกะยุกิ ได้กล่าวถึงเทพองค์นี้ว่า เดิมรู้จักในฐานะเป็นเทพทางด้านพยากรณ์ และมักจะรู้จักกันมากในภาพของเทพแห่งการจับคู่ชายหญิง แต่ไม่ได้มีภาพลักษณ์เกี่ยวกับเรื่องของกามารมณ์แต่อย่างใด กล่าวกันว่า เทพองค์นี้มีความผูกพันใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของชาวบ้านญี่ปุ่นมาช้านาน เนื่องจากมีรูปลักษณะเป็นหินสลักบางที่จะเรียกว่า เซะกิจิน「石神」หรือเทพหินสลัก (小島考乏, 2014, p. 12.)

7.2 ภาพลักษณ์ของพระผู้ฝ่าฝืน
ธรรมเนียมปฏิบัติไม่กระทำตามบทบาทหน้าที่ของตนตามบรรทัดฐานทางสังคมมีภาพลักษณ์ด้านลบ กล่าวคือ พระโศกเมียวเป็นพระในพระพุทธศาสนา

ตามบรรทัดฐานของสังคมแล้วพระโศกเมียวต้องปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะในตอนจบของนิทานเรื่องเล่าในส่วนที่เป็นบทวิจารณ์ของผู้เล่า「評語」ซึ่งเป็นเหมือนการสรุปแนวคิดผู้เล่ากล่าวว่า ขนาดมีพระรุ่นพี่เคยพูดห้ามเอาไว้ว่า ขณะสวดมนต์ไม่ว่าจะเป็นการสวดใดๆ ก็ตามห้ามฝ่าฝืนข้อปฏิบัติซึ่งบัญญัติเอาไว้สำหรับพระในนิกายเท็นดะอิ แต่พระโศกเมียวก็ได้ใส่ใจที่จะประพฤติปฏิบัติตามทำให้ภาพลักษณ์ของพระโศกเมียวออกมาเป็นด้านลบ ซึ่งเป็นการให้ความเห็นที่หักมุมในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่าได้อย่างน่าสนใจ จากประเด็นดังกล่าวนี้ จึงทำให้ภาพลักษณ์ของพระโศกเมียวเป็นลบดังตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

されば、はかなく、さは読み奉るとも、清くて読み奉るべき事なり。「念仏、読経、四威儀を破る事なかれ」と、恵心の御房も戒め給ふにこそ。

(小林保治、増古和子, 2013, p. 26)

ในการสวดมนต์ถึงแม้จะเป็นการสวดแบบไม่เป็นทางการก็ตาม ควรชำระร่างกายให้บริสุทธิ์ ท่านอะชิน โนะ โกะโบ「恵心の御房」⁸ ได้กำหนดข้อห้ามว่าไม่ว่าจะเป็นการสวดเน็มบุทซุ และการสวดมนต์ธรรมดาก็ห้ามฝ่าฝืนข้อปฏิบัติ 4 ประการ¹⁰

เป็นที่น่าสนใจว่า แท้ที่จริงแล้วผู้เล่าต้องการนำเสนอภาพลักษณ์ของพระโศกเมียวออกมาอย่างไรกันแน่ แต่อย่างไรก็ตาม การหักมุมในลักษณะเช่นนี้ทำให้ภาพลักษณ์ของตัวละครพระโศกเมียวมีความขัดแย้งกันอยู่อย่างชัดเจน แต่ความขัดแย้งที่ปรากฏนี้กลับทำให้ตัวละครพระโศกเมียวมีลักษณะพฤติกรรม

ของความเป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดาซึ่งสามารถหลงลืมบทบาทหน้าที่ที่พึงกระทำของตน เป็นมนุษย์ผู้สามารถทำได้ทั้งความดีและความชั่ว สิ่งที่ดีและสิ่งที่ถูกได้ในเวลาเดียวกัน ส่งผลให้นิทานเรื่องเล่ามีความสนุกสนานและน่าสนใจ

⁸ หมายถึง พระเก็นมิน「源信」(ค.ศ. 942-1017) ซึ่งเป็นศิษย์รุ่นพี่ของพระโศกเมียว และมีอาจารย์คนเดียวกันคือ อาจารย์ เรียวเง็น「良源」มีชื่อเสียงในฐานะผู้ก่อตั้ง และเผยแผ่คำสอนนิกายเท็นดะอิ รวมทั้งเป็นผู้แต่งตำรา โอโจโยนุ「往生要集」ซึ่งเป็นตำราปรัชญาทางพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่องราวของการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ และการไปเกิดยังแดนสุขาวดี ตอนอายุ 55 ปี ได้รับตำแหน่ง สะเซ「座主」ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดทำหน้าที่บริหารงานทั่วไป และควบคุมดูแลวัดขนาดใหญ่สองแห่งคือ วัดอิมเมจิ「法性寺」และวัดเอ็นริยะกุจิ「延暦寺」ผลงานสำคัญของเขาคือ การฟื้นฟู และซ่อมแซมวัดเอ็นริยะกุจิ จากการถูกไฟไหม้ และการตั้งกฎระเบียบสำหรับพระที่ปฏิบัติตนบนภูเขาอิเอะอิ (増田秀光, 2005, p.84-85.)

⁹ สวดเน็มบุทซุ หมายถึง การสวดเอ่ยพระนามของพระอมิตะวะ ว่า “นะมู อมิตะ บุทซุ” แปลว่า “ข้าพเจ้าขอแสดงความนอบน้อมแด่พระอมิตะวะ หรือ “ข้าพเจ้าขอยึดพระอมิตะวะเป็นที่พึ่งบูชา” เชื่อว่าเป็นมรรคผลที่จะทำให้ผู้สวดไปเกิดยังแดนสุขาวดีได้

¹⁰ ข้อปฏิบัติ 4 ประการของพระที่ห้ามฝ่าฝืนขณะสวดเน็มบุทซุและสวดมนต์ ได้แก่ ข้อปฏิบัติที่เกี่ยวกับการเดิน การหยุด การนั่ง และการนอน「行・住・座・臥」

จากการศึกษาประวัติของพระผู้นี้พบว่า มีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ รู้จักกันนามพระโดเมียว อะจิริ ^{どうみょうあじり} (ค.ศ. 972-1020) เป็นลูกชายของ ฟุจิระระ โนะ มิชิทซึเน ^{ふじわらのみつな} (ค.ศ. 955-1020) มีศักดิ์เป็นหลานของ ฟุจิระระ โนะ คะเนะอิเอะ ^{ふじわらのかねいえ} 「藤原兼家」 กับผู้แต่งวรรณกรรมชื่อ คะเงะโร นิกกิ ^{かげろうにっき} 「蜻蛉日記」 ซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทบันทึกที่มีชื่อเสียงสมัยเฮอัน พระโดเมียววชเป็นพระในนิกาย เท็นดะอิ เคยได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดเท็นโนจิ ^{てんのうじ} 「天王寺」 มรณภาพตอนอายุ 66 ปี เขาออกบวชตั้งแต่ยังอายุน้อยมีความสามารถในการ

สวดมนต์ ท่องพระสูตร เขียนบทกวี และเมื่อศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ระหว่างพระผู้นี้กับกวีหญิง อีสึมิ มิกิบุ ในนิทานเรื่องเล่าอื่น พบว่ามีตัวละครผู้นี้ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า โคะฮอน เซะทซุวะฌู ตอนที่ 11 ซึ่งอยู่ในหมวดเรื่องราวเกี่ยวกับความรัก 『古本説話集』⁶ 好色 第十一 เนื้อหาในตอนนี้นะบุว่า พระโดเมียวได้แต่งบทกวีโต้ตอบกับหญิงสาว อีสึมิ มิกิบุ ขณะนั่งรถเทียมวัวไปด้วยกัน โดย อีสึมิ มิกิบุ ได้ถามพระโดเมียวเป็นบทกวีว่า “เหตุใดท่านจึงได้หันหน้าไปทางด้านหลังของรถ ไม่ยอมเผชิญหน้ากับข้า” พระโดเมียวได้ตอบเป็นบทกวีว่า

よしやよしむじやむかじいが栗の^{くり}ゑもあひなば落ちもこそすれ。

“ที่ไม่เผชิญหน้า เพราะเกรงว่า ตัวข้าจะตกจากรถ ราวกับลูกเกาลัด ที่กระเด็นออกจากเปลือกซึ่งแตกออกมา เมื่อเห็นรอยยิ้มของเจ้า”

จากบทกวีนี้ จะเห็นว่าพระโดเมียวได้แสดงออกมาทางคำพูดในลักษณะเชิงขู่ว่ากับ อีสึมิ มิกิบุ ก่อนข้างชัดเจน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนทั้งสองว่ามีความลึกซึ้งเพียงใด เพราะในเรื่องระบุถึงการนั่งรถเทียมวัวคันเดียวกัน และยังมีการแต่งบทกวีโต้ตอบกันอีกด้วย ซึ่งการนั่งอยู่บนรถคันเดียวกัน ไปไหนมาไหนด้วยกัน แสดงว่า ความสัมพันธ์ของทั้งสองคนย่อมมีความสนิทสนมใกล้ชิด ดังนั้นจึงจะเป็นไปได้ว่า ผู้เล่ารู้จักพฤติกรรมของพระโดเมียวและรู้ถึงความสัมพันธ์กับอีสึมิ มิกิบุ มาก่อนที่จะแต่งนิทานเรื่องเล่านี้แล้ว โดยอาจได้ข้อมูลของพระผู้นี้มาจากนิทานเรื่อง โคะฮอน เซะทซุวะฌู ซึ่งแต่งมาก่อนหน้า อูจิฌูอิ โมะโนะงะตะริ ดังที่กล่าวมาแล้ว ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยคิดว่า อาจทำให้ผู้เล่าไม่ตั้งใจในประเด็นเรื่องการไปนอนค้างบ้านหญิงสาวและการทำผิดศีลของพระโดเมียวมากนัก เพราะ

เป็นเรื่องที่รู้กันดีอยู่แล้ว แต่ผู้เล่าให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องของการละเลยหลักปฏิบัติว่าด้วยการสวดมนต์ ทั้งๆ ที่พระรุ่นพี่ได้เคยห้าม และเตือนให้ปฏิบัติตามระเบียบอย่างเคร่งครัด จึงได้แสดงความคิดเห็นในส่วนที่เป็นบทวิจารณ์ท้ายเรื่องดังกล่าว ซึ่งเป็นเหมือนการสรุปแนวคิดของผู้เล่าไว้อย่างน่าสนใจ

เพื่อให้เห็นถึงสภาพสังคมและความเป็นอยู่ของสมณะในสมัยนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับพฤติกรรมของสมณะในปลายสมัยเฮอันถึงสมัยคะมะกุระตอนต้นพบว่า พระในสมัยนั้น มีการหย่อนยานในเรื่องศีลและพระธรรมวินัยมาก จนทำให้พระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบหลายคนไม่พอใจ และหนึ่งในจำนวนนั้นคือ พระโฮเน็น 「法然」 (ค.ศ. 1133-1212) ผู้ก่อตั้งนิกายสุซาวดี จากประวัติพระโฮเน็นระบุว่า สาเหตุที่เขาหลงจากเขาอิเอะอิ ศูนย์กลางศึกษาและฝึกปฏิบัติของนิกายเท็นดะอิ ทั้งๆ ที่เคยตั้งใจ

¹¹ โคะฮอน เซะทซุวะฌู เป็นหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า ซึ่งคาดว่าน่าจะรวบรวมขึ้นในปลายสมัยเฮอันถึงสมัยคะมะกุระตอนต้น หรือประมาณ ค.ศ.1126-1131 ประกอบไปด้วยหนังสือ 2 เล่ม เนื้อหาเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับศาสนา เรื่องราวในราชสำนัก และเรื่องเล่าเกี่ยวกับชาวบ้านทั่วไป

อย่างแน่วแน่จะศึกษาพระธรรมวินัย เพราะเพื่อหน่าย บรรดาพระทั้งหลายที่พากันผิดศีล ไม่ปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัย เนื่องจากพระเหล่านี้มาจาก

ชนชั้นสูง ออกบวชเพื่อต้องการหวังในตำแหน่งลาภยศ และชบวย่งเกี่ยวกับการเมือง และเรื่องทางโลก

いまいじょうえん ひろせよしひろ むらこしえいゆう もちづきまさみ
(今井淨圓、廣瀬良弘、村越英裕、望月真澄, 2013, p. 59)
นอกจากนี้ยังพบหลักฐานเกี่ยวกับ เหตุผลการตั้งกฎ ระเบียบที่เข้มงวดสำหรับพระที่มามีปัญหาปฏิบัติตน บนภุหาอิอะอิของพระเกินฉิน ผู้ควบคุมดูแลนิกาย เ็นตะอิในสมัยนั้นว่า เพื่อแก้ปัญหาพระที่มีวินัย หย่อนยาน และเอาแต่หมกมุ่นในกามตัณหา (増田 秀光, 2005, p. 84-85)

ดังนั้นจึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การที่ผู้เล่า นำเสนอภาพลักษณ์ทั้งด้านบวก และลบของตัวละคร นั้น อาจเป็นการนำเสนอข้อเท็จจริงพฤติกรรมของ พระในสมัยนั้น ที่มักผิดศีลและหย่อนยานใน พระธรรมวินัย จึงได้นำเสนอภาพลักษณ์ของ พระโศกเมียวให้มีลักษณะของความเป็นมนุษย์ปุถุชน สะท้อนสภาพความเป็นจริงของสังคมสมณะ ผู้ออกบวชในสมัยนั้น ที่มีโอกาสทำสิ่งที่ผิดหรือถูก ทำให้เรื่องราวของนิทานเรื่องนี้ มีความสนุกสนาน และน่าสนใจ ทั้งยังคงคุณค่าทางวรรณกรรมจวบจน ทุกวันนี้ แม้ว่านิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ จะแต่งมาแล้วเกือบ 1,000 ปีก็ตาม

8. บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาในนิทาน เรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ พบว่า ตรงกับ สมมุติฐานการทำวิจัยกล่าวคือ ผู้เล่าไม่ค่อยจะมีความเป็นเอกภาพในการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ ภาพลักษณ์ของตัวละครมากนัก ทำให้ภาพลักษณ์ ของพระโศกเมียวมีความขัดแย้งกัน กล่าวคือ มีทั้ง ภาพลักษณ์ด้านบวกและภาพลักษณ์ด้านลบในเรื่อง เดียวกัน โดยสรุปออกมาได้สองประเด็นดังต่อไปนี้

1. ภาพลักษณ์ของพระผู้ทำผิดศีลฝ่าฝืน หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาโดยการไปหลับ นอนบ้านหญิงสาวแล้วมิได้ทำพิธีชำระร่างกายให้ สะอาด แต่ผลการกระทำกลับเป็นการโปรดสัตว์คือ เทพโดโซะจินซึ่งเป็นเทพชั้นล่างได้มีโอกาสเข้ามาฟัง การสวดมนต์อย่างใกล้ชิดทำให้เกิดความซาบซึ้งในรส พระธรรม มีภาพลักษณ์ด้านบวก

2. ภาพลักษณ์ของพระผู้ฝ่าฝืนธรรมเนียม ปฏิบัติไม่กระทำตามบทบาทหน้าที่ของตนตาม บรรทัดฐานทางสังคม กล่าวคือ พระโศกเมียวเป็น พระในพระพุทธศาสนา ตามบรรทัดฐานของสังคม แล้ว พระโศกเมียว ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน ทางพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ขนาดที่มีพระรุ่นพี่เคย กล่าวห้ามเอาไว้ว่าขณะสวดมนต์ห้ามฝ่าฝืนข้อปฏิบัติ แต่พระโศกเมียวก็มิได้ใส่ใจที่จะประพฤติปฏิบัติตาม ทำให้ภาพลักษณ์ของพระโศกเมียวออกมาเป็นด้านลบ ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่า

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] ทวีวัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์. (2545). *ศาสนาและปรัชญาในจีน ทิเบต และญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- [2] ประทุม อังกูโรหิต (2553). *พระมหาปณิธานของพระโพธิสัตว์: -ข้อโต้แย้งทางปรัชญาของฉินรัน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [3] สุมาลี มหาณรงค์ชัย. (2550). *พุทธศาสนมหายาน*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- [4] อรรถยา สุวรรณระดา. (2558) *ประวัติศาสตร์คติญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [5] 今井淨圓、廣瀬良弘、村越英裕、望月真澄. (2013) . 『知っておきたい仏像と仏教』 東京：宝島社.
- [6] 大島健彦. (1985) . 『宇治拾遺物語』 東京：新潮社.
- [7] 川端善明. (1978) . 『鬼と仏と人間の小さな物語』 東京：平凡社.
- [8] 小島考之. (2014) . 「説話を読み解く : 宇治拾遺物語の戦略」 『成城国文学論集』 36:12.
- [9] 小林保治、増古和子. (2013) . 『宇治拾遺物語』 東京：小学館.
- [10] 佐藤まなみ. (2012) . 「宇治拾遺物語」における仏教否定定めるの思考—第一〇四話獵師、仏ヲ射事 『立正大学大学院国文学専攻院生会』 1 2 : 11-12.
- [11] 増田秀光. (2005) . 『仏教人物の事典：高僧、名僧風狂の聖たち』 大日本印刷株式会社.
- [12] 馬淵和夫、国東文麿、今野達. (1971) . 『今昔物語』 東京：小学館.
- [13] 『古本説話集』 好色 第十一 Retrieved from https://detail.chiebukuro.yahoo.co.jp/qa/question_detail/q10110451785

ยอดสวรรณ อิกุจิ

หน่วยงานผู้แต่ง : นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมและวรรณคดีญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Yordsawan Iguchi

Affiliation : Ph.D. student, Japanese Culture and Literature, Faculty of Arts,
Chulalongkorn University

Corresponding e-mail : yobomo3@hotmail.com